

Kültürlerarası Ölçek Uyarlama Aşamaları, Dil ve Kültür Uyarlaması: Güncellenmiş Rehber

Intercultural Scale Adaptation Stages, Language and Culture Adaptation: Updated Guideline

Cantürk Çapık¹*, Sebahat Gözüm²*, Seçil Aksayan³*

DOI: 10.26650/FNJN397481

¹Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Erzurum, Türkiye

²Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Antalya, Türkiye

³Prof. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Cantürk Çapık,
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi,
Üniversite Kampüsü, 25010, Yakutiye/Erzurum,
Türkiye

Telefon/Phone: +90 442 231 2686

Faks/Fax: +90 442 236 0984

E-posta/E-mail: c_capik36@hotmail.com

Geliş tarihi/Date of receipt: 22.12.2017

Kabul tarihi/Date of acceptance: 28.09.2018

Atıf/Citation: Çapık, C., Gözüm, S. ve Aksayan, S. (2018). Kültürlerarası ölçek uyarlama aşamaları, dil ve kültür uyarlaması: Güncellenmiş rehber. *FNJN Florence Nightingale Journal of Nursing*, 26(3), 199-210. <https://doi.org/10.26650/FNJN397481>

ÖZ

Herhangi bir ölçeği orijinal dili yerine farklı bir kültürde kullanmak için uygun bir şekilde uyarlanması gerekir. Birçoğu İngilizce olarak geliştirilen ölçeklerin kaynak dilden hedef dile çevrilmesi, ölçeğin hem kültürel hem de dilsel olarak eşitliğinin sağlanması için birçok analiz metodunun kullanılmasını gerektirmektedir. Ölçeğin geliştirildiği ülke ile hedef ülke arasındaki dil ve kültür farklılıkları ne kadar büyük olursa, bu değerlendirme de o kadar önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, gelişmişlik düzeyi, sosyal yaşam ya da değerler açısından çok benzer kültürlerde bile ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini etkileyebilecek farklılıklar olabilir. Tüm bu zorluklarına rağmen, uyarlanmış ölçeğin kullanımı doğal olarak zaman tasarrufu sağlar, toplanan verilerin genelleme yeteneğini artırır ve ölçüm yapılan toplumlar arasında benzerlik ve farklılıkların araştırılmasına olanak tanır. Ayrıca, geçerli ve güvenilir araçlar, hemşirelik bakım çıktılarının değerlendirilmesinde önemli kanıtlar elde edilmesini sağlar. Uyarlama yapılmadan önce iki önemli konunun dikkatlice incelenmesi gerekir. Birinci olarak, uyarlanması planlanan ölçeğin gerçekten gerekli olup olmadığıdır. İkinci olarak ise, adapte etmek için önerilen ölçeğin gerçekten kullanılabilir en iyi araç olup olmadığı değerlendirilmesidir. Toplumlar arasında duygu, düşünce ve davranışların ifadesi değişiklikler gösterdiği için, ölçek uyarlaması yapılırken, bu dinamik yapı göz önünde bulundurularak gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Uyarlama sürecinde izlenecek adımlar Dünya Sağlık Örgütü tarafından birçok çalışmadan rafine edilerek bazı aşamalara indirgenmiştir. Bunlar; çeviri, uzman paneli değerlendirmesi, geri çeviri ve pilot uygulama aşamalarıdır. Bu aşamaların tümünde dikkat edilmesi gereken noktalar vardır ve bu makalede bunlar açıklanmaya çalışılmıştır. Makalede, Türkçe 'ye uyarlanmaya karar verilen bir ölçeğin sadece dilbilimsel ve kavramsal olarak değil kültürel eşitliğinin de sağlanması için gerekli olan bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölçek uyarlama, dil, kültür

ABSTRACT

The fact that many of the scales developed in English are translated requires much analysis in order to ensure equality of the scale in terms of culture and language. This assessment gains more importance with increasing language and cultural differences between the source country (where the scale was developed) and the target country. Additionally, there can be differences likely to affect the validity and reliability of the scale, even in cultures that are very similar in terms of level of development, social life, or values. Despite all these difficulties, the use of the adapted scale saves time, increases the generalization capacity of the data collected, and allows scholars to research the similarities and differences between the societies where the measurements are carried out. Also, valid and reliable tools contribute significant findings to measuring the outcomes of nursing care. However, two important questions need to be analyzed carefully before an adaptation is performed. The first question is whether or not the planned adaptation of the scale is truly necessary. The second question is whether or not the suggested scale for adaptation is really the best tool. How people express emotions, thoughts, and behaviors vary between societies. Therefore, any necessary changes should be made during the scale adaptation by taking into account the variable structure. The steps to be followed in the adaptation process are reduced to the following stages through the refinement of many studies by the World Health Organization (World Health Organization [WHO], 2017). These stages are as follows: translation, expert committee assessment, back translation and pilot application. At each stage, there are points that require attention and are presented in the manuscript. This article aims to present information for providing equality of a scale that was adapted into Turkish not only linguistically, but also culturally and conceptually.

Keywords: Scale adaptation, language, culture

EXTENDED ABSTRACT

The fact that many of the scales developed in English are translated requires much analysis in order to ensure equality of the scale in terms of culture and language (Yasir, 2016). This assessment gains more importance with increasing language and cultural differences between the source country (where the scale was developed) and the target country. Additionally, there can be differences likely to affect the validity and reliability of the scale, even in cultures that are very similar in terms of level of development, social life, or values. The aim of this article, which is based on the current literature and the experiences of its authors, is to assist researchers in obtaining more reliable results from the scales they have adapted, thereby saving time and money. There are other advantages of adapting a current scale from another language instead of developing a new scale (Aksayan & Gözüm, 2002; Arafat, Chowdhury, Qusar, & Hafez, 2016; Borsa, Damásio, & Bandeira, 2012; Yasir, 2016). Naturally, the use of the adapted scale saves time, increases the generalization capacity of the data collected, and allows scholars to research similarities and differences between the societies where the measurements are carried out (Borsa et al., 2012). Valid and reliable tools contribute significant findings to measure the outcomes of nursing care or the quality of nursing education (Nilsson, Gardulf, & Lepp, 2016). However, two important questions need to be analyzed carefully here before an adaptation is performed. The first question is whether or not the planned adaptation of the scale is truly necessary. The second question is whether or not the suggested scale for adaptation is really the best tool (Coster & Mancini, 2015). The steps to be followed in the adaptation process are reduced to the following stages through the refinement of many studies by the World Health Organization (WHO) (WHO, 2017). The adaptation process is made by passing through the stages of translation, expert committee assessment, pilot application, and back translation. At each stage, there are points that require attention, and these are presented in the manuscript.

Cultural Equivalence: Expression of emotions, thoughts, and behaviors vary between societies. In fact, even in the same society, the culture may go through a rapid change thanks to various factors (e.g. technological developments), Therefore, any necessary changes should be made by taking into account the dynamic structure during the scale adaptation. While the scale is being developed in its original language, the validity and the reliability of some of the items in the adapted scale in the culture into which it was adapted to must be questioned, even if the validity of and reliability of that scale have been proven (Akbaş & Korkmaz, 2007). To be more precise, the scale requires cultural adaptation when the new target population and its cultural background, country, and language differ significantly from the country where the scale was developed. As explained in this article, this adaptation process is carried out through translation, synthesis of translation, back translation, committee assessment, and pilot application (Jesus & Valente, 2016).

The adaptation process tries to produce equivalence based on the content, but cultural problems may arise at any stage (Coster & Mancini, 2015). If too many items are unrepresentative of culture they were adapted into as a result of data analysis, it may be asserted that this scale is not suitable for that culture. In the case of culture-specific behaviors (e.g. kissing hands), culture-specific acts should be determined by the researchers and added to the scale. If many of the items are omitted and added, the adaptation of the scale may be abandoned and developing a new scale specific to that culture may be preferable (Akbaş & Korkmaz, 2007). For instance, problems related to winter sports are not applicable in a region with no snow. How can questions regarding the

skill of using elevators be responded to by a person living village with no tall buildings? As not every house has a bathtub, it is not suitable for general population.

This article aims to present information for providing equality of a scale that was adapted into Turkish not only culturally, but also linguistically and conceptually. The target point in the article is that it is insufficient to translate a scale only grammatically while adapting it from one language into Turkish; the expressions in the scale items should also be culturally localized and made acceptable in our language.

GİRİŞ

Bireyin sağlığı ve sağlık davranışlarını değerlendirmede kullanılan ölçüm araçlarının ister bir laboratuvar tanı testi, isterse psikometrik ölçme aracı olsun duyarlı, seçici, geçerli ve güvenilir olması gerekir. Ölçüm standardizasyonu için laboratuvar tanı testlerinde referans değerleri coğrafya ve ırklara göre belirlenip, belirli aralıklarla kalibrasyon yapılarak veri güvenilirliği sağlanırken, bireyin kültürel çevresine göre şekillenen sağlık bilgisi, tutum ve davranışlarının psikometrik ölçümlerinde de standardizasyon ve veri güvenilirliğini sağlamak için bir takım rehberler ve algoritmalar kullanılmaktadır.

Çok uluslu veya çok kültürlü çalışmaların artmasıyla birlikte yapılandırılmış, standardize ölçüm araçlarına olan gereksinim de giderek artmaktadır. Geçmişte bir ölçüm aracını başka bir dile uyarlama süreci esas olarak dilbilimsel bir görev olarak görülmekteydi. Artık bir ölçüm aracının farklı kültür ve dillerde kullanılması durumunda dilbilimsel içeriğinin korunması ile birlikte, kültürel olarak da uyarlanması gerektiği kabul edilmektedir (Beaton, Bombardier, Guillemin ve Ferraz, 2007; Coster ve Mancini, 2015; Esin, 2014). Ancak, uyarlama çalışmalarında, kültürel unsurlara yeteri kadar yer verilmediği görülmektedir. Kültürlerarası ölçek uyarlama çalışmaları yapacak yazarların, süreci eksiksiz yürütebilmeleri için rehberlere gereksinimleri vardır. Bu konuyla ilgili Türkiye'deki hemşirelik literatürü değerlendirildiğinde sadece bir derleme yazıda süreç hakkında ayrıntılı bilgiler verildiği görülmektedir (Aksayan ve Gözüm, 2002). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Uluslararası Test Komisyonu (International Test Commission-ITC) yeni bilgiler doğrultusunda uyarlama çalışmalarında izlenmesi gereken adımları ayrıntılı bir şekilde tanımlamaktadır (ITC, 2018; WHO, 2017). Bu bağlamda, bu derleme yazının amacı, araştırmacılara kültürlerarası ölçek uyarlama aşamaları ve dil ve kültür uyarlamaları için güncellenmiş bir rehber sunmaktır.

NEDEN KÜLTÜRLERARASI UYARLAMA?

Veri toplama araçlarının nitelikli olması toplanan verilerin nitelikli olması anlamına gelir (Erefe, 2012)

Birçoğu İngilizce olarak geliştirilen ölçeklerin kaynak dilden hedef dile çevrilmesi, ölçeğin hem kültürel hem de dilsel olarak eşitliğinin sağlanması için birçok analiz metodunun kullanılmasını gerektirmektedir (Yasir, 2016). Ölçeğin geliştirildiği ülke ile hedef ülke arasındaki dil ve kültür farklılıkları ne kadar büyükse bu değerlendirme o kadar önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, gelişmişlik düzeyi, sosyal yaşam ya da değerler açısından çok benzer kültürlerde bile ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini etkileyebilecek farklılıklar olabilir. Genel olarak araştırmacılar, çeviri, uyarlama ve geçerlilik hatalarını veri toplama ve veri analizi aşamasında fark ederler.

Uyarlanmış ölçeğin kullanımı doğal olarak zaman tasarrufu sağlar, toplanan verilerin genelleme yeteneğini artırır ve ölçüm yapılan toplumlar arasında benzerlik ve farklılıkların araştırılmasına olanak tanır (Borsa, Damásio ve Bandeira, 2012; Nilsson, Gardulf, & Lepp, 2016). Kültürler arası çalışmalar, yalnızca bireyler ve kültürler arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda ortak özelliklerini anlamamıza da yardımcı olur. Bu nedenle, doğru şekilde uyarlanmış ve kullanılan ölçüm araçları özellikle küreselleşen dünyada sağlık çalışanları için önemli bir yere sahiptir. Uyarlanmış ölçeklerin varlığı çok kültürlü ve çok merkezli araştırmaların yapılmasına olanak tanıyacağı için araştırmacıların uluslararası işbirliklerine de katkı sağlayacaktır.

KÜLTÜRLERARASI ÖLÇEK UYARLAMA ÖNCESİ YAPILMASI GEREKENLER

Uyarlama yapılmadan önce iki önemli konunun dikkatlice incelenmesi gerekir. İlk olarak, uyarlanması planlanan ölçeğin gerçekten gerekli olup olmadığıdır. Uyarlama çalışması önemli miktarda kaynak ve çaba gerektirir ve ölçeğin batı kültürlerinde çok kullanılması Türk kültürüne mutlaka iyi uyum sağlayacağı anlamına gelmez. Araştırmacılar uyarlamak istediği ölçeğin amacına ne kadar uygun olduğu hakkında net bir fikir sahibi olmalıdırlar. İkinci olarak ise, uyarlanacak ölçeğin gerçekten kullanılabilir en iyi araç olup olmadığının değerlendirilmesidir. Bu karara varabilmek

Şekil 1. Uyarlama sürecinde izlenecek adımlar

için ölçeğin; derecelendirme ya da puanlama ölçütleri ve orijinal ölçek kullanılarak yapılmış yayınların dikkatli bir incelemesi yapılmalıdır (Coster ve Mancini, 2015). Nasıl ki herhangi bir tıbbi cihaz alırken en doğru, duyarlı ve seçici, en kısa sürede sonuç vereni ve en ekonomik olanı seçiliyorsa, aynı mantık ölçekler için de geçerli olmalıdır. Araştırmacılar bir ölçeği uyarlamaya karar vermeden önce aşağıda belirtilen bazı soruların yanıtlarını aramalıdır;

- Orijinal ölçeğin geliştirilmesinin amacı nedir? Neyi ölçmek istemektedir? Aynı alandaki başka ölçüm araçlarına göre üstünlüğü nedir?
- Ölçeğin diğer ülkelerdeki yaygınlığı nedir?
- Ölçeğe ilişkin eleştiriler var mı? Ölçek maddeleri kültürel açıdan uygun mu?

Bir kültür ve dil sisteminden diğerine, yapıların ve kavramların incelenmemiş bir şekilde aktarılmasının bir sonucu olarak maddeler, yeni kültürde farklı anlaşılabilir ve gerçekte olan durum tam olarak ölçülemeyebilir. Sonuç olarak, karşılaştırılabilir gerçeği yansıtmayabilir (Erkut, 2010). Özellikle batı perspektiflerinin etkisini en aza indirmek için ölçekler, bu makalede anlatılacak olan adımları takip ederek bir araştırma ekibi ile birlikte uyarlanmalıdır.

UYARLAMA SÜRECİNDE İZLENECEK ADIMLAR

Literatürde kültürel uyarlamaya yönelik izlenen adımların birbirine çok yakın anlatıldığı görülmektedir. Uyarlama sürecinde izlenecek adımlar DSÖ tarafından birçok çalışmadan rafine edilerek aşağıda ve Şekil 1'de belirtilen basamaklara indirgenmiştir (WHO, 2017). Uluslararası Test Komisyonu tarafından

yayınlanan rehberde de (ITC, 2018) ilk maddeler dil ve kültür uyarlaması adımları olup DSÖ'nün adımları ile uyumludur. Bazı durumlarda, önerilen adımlarda değişiklikler olabilir. Örneğin, Borsa ve ark. (2012) geri çeviri aşamasını, pilot uygulamadan sonra önermektedirler.

1. Çeviri

Çeviri uyarlama sürecinin ilk adımı olarak düşünülmelidir. Çevirmen, orijinal ölçeğin kültürü hakkında bilgili olmalı, ancak anadili hedef kültürün (Türkçe) dilinde olmalıdır. Tercihen ölçeğin çeviri işleminde çevirisi yapılan ölçeğin terminolojisine aşina ve bu konuda görüşme/veri toplama deneyimi olan sağlık profesyonelleri görev almalıdır (ITC, 2018; WHO, 2017). Çevirmenlerin her iki dildeki kültürel, psikolojik ve gramer farklılıklarını dikkate aldıklarından emin olunmalıdır (ITC, 2018). Örneğin kalp yetmezliği tedavisine uyumu değerlendiren bir ölçeğin çevirisinde bu hasta grubuyla çalışan ve dil bilen kardiyologlar ve kardiyoloji alanında çalışan hemşireler dilin yanı sıra terminoloji ve literatüre de hâkim oldukları için daha doğru çeviri yapabilirler. Hedef dilin grameri, kültürel ve deyimsel yapısı, ayrıca konunun kavramsal içeriği çeviri yaparken korunmalı, çeviriden sonra, ölçeklerin dili doğal ve kabul edilebilir olmalıdır (Arafat, Chowdhury, Qusar ve Hafez, 2016; WHO, 2017). Bu süreçte DSÖ aşağıdaki konulara dikkat edilmesini önermektedir (WHO, 2017). Çeviride;

- Kelimenin veya sözcük grubunun birebir çevirisi değil, kavramsal eşdeğerliği amaçlanmalıdır.
- Maddeleri çevirirken basit, açık ve özlü olmaya

çalışılmalıdır. Maddeler daha az kelime ile ifade edilmeye çalışılmalı, uzun cümleler kurulmamalıdır.

- Tıptaki veya diğer profesyonel gruplardaki meslek kitlelerine hitap etmekten kaçınılmalıdır. Çevrilmekte olan aracı cevaplayanların soruyu duyduğunda ilk anda anlayacağı şeyler düşünülmelidir.
- Açıkça anlaşılamayan teknik terimler, günlük hayatta sıradan insanlar tarafından anlaşılamayan konuşma dili, deyimler veya sözlü terimler gibi herhangi bir jargonun kullanımından kaçınılmalıdır.
- Ölçeği cevaplayanların cinsiyet ve yaşı gibi konuları dikkate alınmalı ve hedef nüfusa hakaret sayılabilecek herhangi bir terimden kaçınılmalıdır (WHO, 2017).

İlk çeviri her zaman birbirinden bağımsız çalışan en az iki kişi tarafından yapılmalıdır (Coster ve Mancini, 2015). Biri konu hakkında bilgilendirilmiş, diğeri bilgilendirilmemiş olmalıdır. Yayımlanan yönergeler, çevirmenlerin ana dillerinin çevirmekte oldukları dil ile aynı olmasını önermektedirler (Beaton ve ark., 2007; Coster ve Mancini, 2015; Dorer, 2012). Bilgilendirilmiş çevirmene; konu, amaç ve yapılmak istenenler anlatılmalıdır (Beaton ve ark., 2007). Çeviriye başlamadan önce, ölçeğin kullanım kılavuzunun ve ilgili makalelerin dikkatle okunması, bu anlayışı geliştirmeye yardımcı olur (Coster ve Mancini, 2015). Diğer çevirmen ise çevirisini doğal bir şekilde tarafsızca yapmalıdır (Beaton ve ark., 2007). Çevirmenler kendi dillerinde yer alan dile özgü nüans ve deyimleri de dikkate alarak çevirilerini yapmalı ve birden çok kelime seçeneği olduğu durumda, ileride karar verilebilmesi için alternatif kelimeleri de çeviriye eklemelidirler (Beaton ve ark., 2007; ITC, 2018). Çevirmenlerin birbirinden ayrı yetenek ve ilgi alanlarının olması tercih edilmelidir (Beaton ve ark., 2007). İki farklı çeviri sadece tek çeviri alternatifi olduğu fikrini ortadan kaldırır, inceleme ve tartışmayı zenginleştirir. Bu şekilde araştırmacıları ve çevirmenleri dengeli bir eleştiriye teşvik eder. Ayrıca, bölgesel farklılıkların en aza indirilmesine ve özensiz yorumlamaların da önüne geçer (Survey Research Center, 2016). Belirli bir kelime veya deyim nasıl

çevrileceği konusunda birden fazla seçenek olabilir veya belirli bir terim için tam olarak eşdeğer çeviri olmayabilir. İki çevirmen bu konularda daha iyi karar verilmesini sağlar. Kısacası iki farklı çevirinin karşılaştırılması, nihai sürümün olabildiğince doğru olmasına yardımcı olur. Ekip yine de bu yöntemlerle fikir birliğine varamazsa, ek yorumculardan yardım istenebilir. İki çevirmenin çeviri tamamlanıncaya kadar çalışmalar hakkında iletişim kurmamaları önemlidir, böylece sonuçlar karşılaştırılabilir (Beaton ve ark., 2007; Coster ve Mancini, 2015).

Çeviri bittikten sonra, her iki versiyonu özetleme süreci başlar. Araştırmacı ortak bir metin oluşturmak amacıyla farklı çevirileri karşılaştırır ve anlamsal, deyimsel, kavramsal, dilsel ve bağlamsal farklılıkları değerlendirir. Bu işlem sırasında, olası iki durumu belirlemeye çalışır:

(1) Ölçek hedef nüfusun anlamasını engelleyebilecek karmaşık cümleler içeriyor mu? (2)- Maddenin içeriğini hafife alan aşırı derecede basit çeviriler içeriyor mu?

Bu sorulara evet yanıtı alınmakta ise çevirmenler ve araştırmacılar bir araya gelerek görüş bildirir ve sorunu çözmeye çalışırlar. Bir ölçeğin farklı çevirilerinin değerlendirilmesi her madde için ayrı ayrı yapılmalıdır (Borsa ve ark., 2012).

2. Semantik (Anlamsal) Açıklamalar

Ölçekler açısından özellikle kritik bir konudur, ölçeğin arzu edilen veya kabul edilebilir çevirisinin özgürlük derecesini belirlenmek zordur (Scholz, 2011). Çeviri terimi yaygın olarak kullanılsa da bizim bu yazıda anlatmaya çalıştığımız daha geniş bir kavramı ifade eden adaptasyon/uyarlama terimidir ve ölçeği bir dilden diğerine aktarmayı ifade eder (Esin, 2014; ITC, 2018). Böylece orijinal formda bazı değişikliklerin yapılması kaçınılmaz olur, çünkü ölçekler geliştirildikleri toplumun kültürüne uygun olarak geliştirilirler (Esin, 2014). Orijinal metnin çok sadık, çok özgür veya çok edebi çevirileri, kültüre uygun olmayabilir ve iki dilde eşitlik sağlamayı zorlaştırır. Orijinal metine sadakat ve akıcılık arasındaki denge konusunda;

uygun bir çeviri elde edilemediğinde ölçeğin kullanıldığı diğer makaleler incelenerek cümlenin anlamı hakkında karara varma yoluna gidilmelidir. Çeviri yaparken bir kelimenin kendi dilindeki eş anlamlısı, bir deyim, tanım, örnek ya da ima edilen bir durum olup olmadığına dikkat etmek gerekir (ITC, 2018; Scholz, 2011). Dil yapısındaki farklılıklar test çevirisinde sorunlara neden olabilir. Bu konuda ITC (2018) Türkçe ve İngilizce dillerindeki özne ve yüklem kullanım sıralamasındaki farklılıklara dikkat çekerek çeviride bu durum dikkate alınmaz ise yanlış anlamalar olabileceğini belirtmiştir. Anlamsal düzeyde “çok katılıyorum-hiç katılmıyorum, çok kuvvetli-kuvvetsiz, çok memnunum-hiç memnun değilim” gibi nicelik ve nitelikleri eşleştirmek gerekir. Ölçeğe ait bir soruda “iş” kelimesi geçiyorsa bunun profesyonel bir meslek anlamında mı yoksa ev işleri, çocuk bakımı, bahçe temizliği gibi bir uğraşı anlamında mı sorulduğu, “tatil” kelimesinin bayramlar anlamında mı yoksa hafta sonu ya da yıllık izin mi anlamında kullanıldığı açıkça vurgulanmalıdır (Scholz, 2011). Başka bir örnek; “çatalla yemek yemede zorluk çekiyor musunuz?” maddesi orijinal metinde kültürel olarak “çubukla yemek yerken zorlanır mısınız?” şeklinde olabilir. Bu tür ifadeler uygun şekilde vurgulanarak hedef grubun yanılmasının önüne geçilmelidir (ITC, 2018; Survey Research Center, 2016). Çalışmanın pilot uygulama veya uzman paneli gibi herhangi bir aşamasında çeviri işlemlerinin tamamı veya bir kısmının tekrarlanması gerekebilir.

3. Uzman Paneli

Uzman görüşü bazı kaynaklarda geri çeviriden sonra önerilmekle birlikte (Jesus ve Valente, 2016), DSÖ'nün önerisi çeviriden sonraki aşamadır (WHO, 2017). Bu adımın amacı, çevirideki yetersiz ifadeleri/kavramları tanımlamak ve çözmek, aynı zamanda ileri çevirilerle iki dil arasındaki tutarsızlıkları tespit etmek ve çözmektir (Jesus ve Valente, 2016; WHO, 2017). Bu süreç boyunca uzmanlar dört alanda değerlendirmelerini yapar:

(1) Kelimelerin her iki dilde eş anlamlara gelip gelmediğini, cümlelerin birden fazla anlam taşıyıp

taşımadığını ve çevirideki gramer hatalarını kapsayan semantik (anlamsal) eşdeğerliği incelemek,

(2) Maddelerin kültürel olarak anlam değiştirip değiştirmediğini (deyimsel eşdeğerlik) incelemek,

(3) Bir maddenin kültürel olarak hedef gruba uygulanmasının uygun olup olmadığını (deneysel eşdeğerlik) incelemek,

(4) Düzgün çevrilmiş olsa bile maddenin yeni kültürde aynı kavramları sorgulayıp sorgulamadığını (kavramsal eşdeğerlik) değerlendirmek (Borsa ve ark., 2012).

Burada uzman olarak tanımlanan kişiler (1) ilgili dilleri, (2) kültürleri, (3) ölçeğin içeriğini ve (4) ölçek uyarlama yöntemlerini bilmelidirler. ITC (2018), uzman olarak nitelendirilen kişi bulmanın uygulamada çok da kolay olmadığını, gerekirse bazı özellikleri taşıyan kişilerin eğitimden geçirilerek uzmanlaştırılmasını önermektedir.

Uzmanlar, sürecin en başından beri tutulan kayıtları ve belgeleri inceleyerek değerlendirmelerini yaparlar. Ölçeğin orijinal hali, çeviriler, ölçeğin puanlama şekli gibi tüm özellikleri bu aşamada inceleyerek nihai bir hal almasını amaçlarlar. Bunun için sürecin en başından beri araştırmacılar tarafından verilen bütün kararların mantığını açıklayan notlar almış olmaları gerekir (Borsa ve ark., 2012). Bu aşamada uzmanlar ilgisiz, yetersiz ve belirsiz maddeleri değiştirebilir veya tamamen reddedebilir (Jesus ve Valente, 2016; WHO, 2017). Uzmanların uygun bulmadığı maddelerin gözden geçirilmesi gerekir. Uzmanlara, çevirilerin tutarlı olup olmadığını anlamaları için varsa ölçeğin diğer dillere uyarlanmış makaleleri, ölçeğin kullanıldığı çalışmalar, ölçeği tanıtan bir yazı gibi ek kaynaklar da ayrıca sunulmalıdır (WHO, 2017). Yaygın pratikte araştırmacı/lar çeviri aşamalarını açıklayan bir önsöz ile ölçek maddelerinin orijinali ve Türkçe çevirisinden oluşan dosyayı değerlendirmeleri için uzmanlara göndermektedir. En az 3 en fazla 20 uzmandan gelen görüşler arasındaki uyum yüzdesi ile Kapsam Geçerlilik İndeksi (Content Validity Index-CVI) hesaplanmaktadır. Uzmanların her bir madde için “uygun değil (1)”, “maddenin uygun şekilde getirilmesi gerekir (2)”, “uygun, ancak küçük değişiklik gerekir (3)”

ya da "çok uygun (4)" yanıtlarından birisini vermesi beklenir. Uzmanlardan gelen yanıtlar her bir maddenin %80 ve üzerinde 3 ve 4 puan alması CVI skorunun iyi olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Esin, 2014). Çalışmayı yürüten kişiler bu aşamada tüm uzmanlarla iletişim halinde olmalı onların sorularına kısa sürede yanıt vermelidirler.

4. Geri Çeviri

DSÖ'ne (WHO, 2017) göre, bu yöntem; uzman panelinden geçen ölçeğin geri çevirisi, anadili İngilizce olan ancak çevrilen dili de bilen ve ölçek hakkında hiçbir bilgisi olmayan bağımsız bir çevirmen tarafından yapılmalıdır. Bazı kaynaklar ise geri çeviri işleminin ilk çeviride yer almayan bağımsız iki çevirmen tarafından yapılmasını önermektedirler (Coster ve Mancini, 2015; Erkut, 2010; Jesus ve Valente, 2016). İlk çeviride olduğu gibi, geri çeviride de vurgu, dilsel eşdeğerlik yerine kavramsal ve kültürel eşdeğerlik üzerine olmalıdır (WHO, 2017). Mümkünse, çevirmenlerden en az biri İngilizcenin ana dili olduğu bir kişi olmalıdır (Coster ve Mancini, 2015; Jesus ve Valente, 2016). Oluşturulan geri çeviri taslağının orijinal metinle bire bir tutması kural değildir (Beaton ve ark., 2007).

Geri çeviriler tamamlandığında, araştırmacılar geri çeviriler ile orijinal ölçek arasındaki farkları belirlemek için iki sürümü karşılaştırır. Değerlendirme amacının dil becerisi olduğu durumlar dışında genellikle küçük gramer farklılıkları göz ardı edilebilir. Anlamdaki kaymaları yansıtan tutarsızlıklar daha önemlidir (Coster ve Mancini, 2015; Jesus ve Valente, 2016). Çeviri tatmin edici bir düzeye ulaşıncaya kadar tutarsızlıklar tüm yazar ve çeviri ekibiyle tartışılmalıdır (WHO, 2017). Anlaşmaya ulaşmak zorsa, özellikle İngilizce deyimlerin doğru yorumlanması ve çevirisi konusunda ek olarak iki dilde uzmanlara danışılması önemlidir (Coster ve Mancini, 2015). Geri çeviride benzeştirme yöntemi kullanılabilir. Kaynak dilde yer alan deyimlerin hedef dilde tam olarak karşılık bulmadığı durumlarda (etekleri zil çalmak deyimini gibi) İngilizceye çevrilince çok sevinmek olarak çevrilerek maddenin iki dildeki anlamları yakınlaştırılır. Sadece

geri çeviriyle karşılaştırıldığında, benzeştirme yönteminin eşdeğer ölçek üretme olasılığı daha yüksektir (Erkut, 2010). Geri çeviri yaparken eldeki çevirinin orijinal diline göre nasıl bir değişim gösterdiğini belirlemek için, çevirmenlerin başlangıçta ölçeğin orijinal halini görmemesi gerekir (Beaton ve ark., 2007). Geri çevirisi yapılan form orijinal ölçeği geliştiren araştırmacıya gönderilerek anlam kayması olup olmadığı tartışılabilir.

5. Pilot Uygulama ve Bilişsel İnceleme

Yeni bir ölçeğin veri toplamak için hazır olduğunu iddia etmeden önce bir pilot çalışma yapılmalıdır (WHO, 2017). Pilot uygulama aslında uyarlama sürecinin de son aşamasını oluşturur. Bu aşamada 30-40 kişiye soruların anlaşılabilirliğine yönelik bir ön uygulama yapılır. Katılımcılardan soruyu yüksek sesle okuması ve her maddenin anlamı hakkında kısa bir açıklama yapması istenir. Bir madde kolay anlaşılıyorsa, cevaplayan kişiden sorunun başka şekilde nasıl ifade edilebileceği konusunda görüş alınmalıdır (Borsa ve ark., 2012). Bu şekilde maddenin her birey tarafından aynı şekilde anlaşıldığı garanti edilmelidir.

Pilot uygulamanın kimler üzerinde yapılacağı, ölçülecek değişkene ve hedef grubun kimler olacağına bağlıdır. Pilot uygulamanın örneklemindeki grubun yaş aralığı, eğitim düzeyi, cinsiyeti gibi pek çok özellik, orijinal ölçeğin hedef grubu ile aynı olmalıdır (Erkuş, 2007). Örneğin, gebelerde yaşam kalitesini değerlendirmek üzere tasarlanmış bir ölçek düşünüldüğünde, pilot uygulama bir gebe grubunda yapılmalıdır. Ölçek biraz karmaşık ise katılımcılar tarafından önerilen değişikliklerin tamamıyla istendik hale gelmesi birkaç pilot çalışma yapmayı gerektirebilir. Bazen iki dili de bilen katılımcılar hem pilot uygulama amaçlı hem de geri çevirinin yorumlanması açısından kullanılabilir. Bu durumda ölçeğin hem orijinal hem de Türkçe versiyonu katılımcıya sunulmalıdır (Ægisdóttir, Gerstein ve Çınarbas, 2008; ITC, 2018). Pilot uygulamada çevirmenlerin ve uzman panelinin kaçıracağı bazı noktalar da ortaya çıkabilir (Borsa ve ark., 2012; Survey Research Center, 2016; WHO, 2017).

Pilot uygulama örnekleminin random seçilmesi doğru değildir; amaçlı örnekleme yapılmalıdır. Yoksullara ilişkin geliştirilen bir tutum ölçeğini sadece yoksul bireylere veya sadece yüksek ekonomik düzeye sahip bireylere uygulamak; hem ölçeğin uygulanacağı hedef kitleyi sınırlandırmış olacağından ölçek herkese uygulanamaz, hem de varyans daralacağından atılmayacak madde atılabilir veya atılacak madde bırakılabilir (Erkuş, 2007). Ulaşılması kolay katılımcıların çalışmaya alındığı durumda da bulguların genel nüfusa genelleştirilmesi sorunlu olabilir. Örneklem seçiminde amaç hedef grubu en iyi yansıtacak gruba ulaşmak olmalıdır (He ve van de Vijver, 2012). DSÖ pilot uygulama için aşağıdaki önerileri getirmektedir (WHO, 2017);

- a. Pilot uygulamaya alınan katılımcılar, ankete katılacak kişileri temsil eden kişileri içermelidir. Pilot uygulamaya ankete uygun her yaş grubundan, sosyo-ekonomik statüden ve cinsiyetten kişiler alınmalıdır.
- b. Pilot uygulamada katılımcılar maddelere puan vermelidir.
- c. Katılımcılara anketler verilmeli ve sorudan ne anladıkları, soruyu kendi sözcük ve cümleleriyle tekrarlayıp tekrarlayamayacakları, cümleyi duyduklarında ilk akıllarına gelenleri ve neden bu cevabı seçtiklerini açıklamaları istenmelidir. Bu işlem her bir madde için tekrarlanmalıdır.
- d. Mümkünse sorulara verilen cevaplarla, katılımcıların gerçek durumları karşılaştırılmalıdır/gözlemlenmelidir.
- e. Katılımcılara ayrıca, anlamadıkları herhangi bir sözcüğün yanı sıra, kabul edilemez veya rahatsız edici herhangi bir sözcük veya ifade olup olmadığı da sorulmalıdır.
- f. Son olarak, bir öge veya ifade için alternatif kelimeler veya ifadeler mevcut olduğunda, katılımcılardan hangi alternatiflerin dillerine daha iyi uyduğunu seçmeleri istenmelidir.
- g. Pilot uygulama en iyi şekilde derinlemesine kişisel görüşmelerle gerçekleştirilir, fakat odak grup görüşmeleri de bir alternatif olabilir.
- h. Pilot uygulamanın deneyimli bir görüşmeci tarafından yapılması çok önemlidir.

6. Son Sürüm

Yukarıda anlatılan tüm aşamalar geçildikten sonra araştırmacılar ölçeğe ait son sürümü elde etmiş olurlar. Veri toplama ve yayın aşamasında süreç hakkında yanılığa düşmemek için her bir aşamada elde edilen ölçeğe bir seri numarasının (ör. 1.0) verilmesi önemlidir.

7. Dokümantasyon

Yukarıda da değinildiği gibi, ilk çeviri, uzman paneli tarafından yapılan önerilerin özeti, geri çeviri, pilot uygulaması sırasında ortaya çıkan sorunların özeti ve önerilen değişiklikler izlenebilir olmalıdır. Rapor aşamasında, uzman panelinin kimlerden oluştuğu, pilot uygulamada yer alan katılımcıların tanımlayıcı özellikleri ve sayıları da ayrıca sunulmalıdır (WHO, 2017). Erkuş (2007) rapor aşamasında yazarların çeviri, pilot uygulama, kültürel uyum gibi aşamalara değinilmeden, geçerlik ve güvenirlik sonuçlarının verildiğini ifade etmektedir.

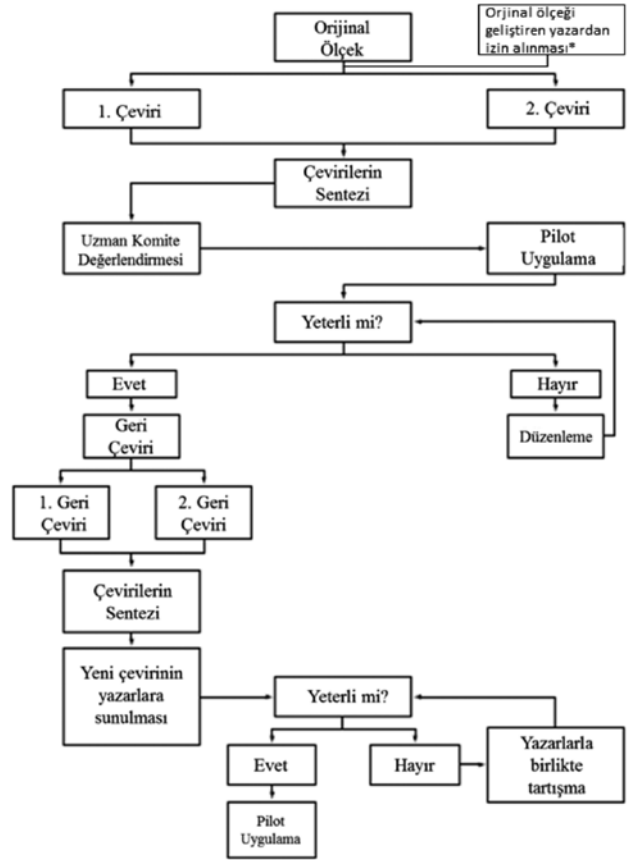
Öncelikli olarak DSÖ'nün önerileri referans alınarak buraya kadar anlatılan uyarılama süreci ve bu süreçteki kültürel adaptasyon unsurlarına ek olarak ITC (2018) ve Coster ve Mancini'nin (2015) bir önerisini de eklemekte yarar vardır. Coster ve Mancini (2015), ITC (2018) herhangi bir uyarılama sürecinde ilk adımın çeviri ile değil, orijinal araştırmacılarından izin alınması ile başlaması gerektiğini önermektedir. Yazarlara göre; ölçek ticari olarak yayınlanmışsa yazardan değil, mülkiyet sahibinden izin alınmalıdır. Araştırmacılar, orijinal test için mevcut olan tüm telif hakkı yasalarına ve anlaşmalarına saygı göstermelidir (ITC, 2018). İzin almak, uyarlamayı düşündüğümüz ölçeğin başka birisi tarafından uyarlanmaya başlanmamış olduğundan emin olmamızı ve yazar veya yayıncının bir uyarılama anlaşması isteyip istemediğini öğrenmeyi de sağlar (Coster ve Mancini, 2015). Ayrıca, ölçeğin uyarlanması için Türkiye'de başka birine izin verilip verilmediği de açıkça sorulmalıdır. Daha önce Türkiye'de başka bir araştırmacıya izin verilmiş ise iyi olmayan uyarılama, orijinal ölçeğin yeni versiyonun çıkmış olması gibi geçerli nedenler olmadan yeniden Türkçe'ye uyarlamak

hem emek ve zaman kaybı hem de etik değildir. İzin istemek aynı zamanda orijinal ölçeği geliştirenlerin, bu ölçeği başka bir dile adapte etmeye razı olup olmadıklarını da ortaya çıkarır. İzin aşamasında yazar veya yayıncı, uyarlama işini kimin yöneteceğini, çeviri işlemini kimin yapacağını, uyarlama işleminde hangi aşamaların takip edileceğini bir protokol kapsamında talep edebilir. Ayrıca istenen iznin içeriği sadece uyarlama çalışması için mi yoksa ölçeğin geçerli ve güvenilir çıkması durumunda klinikte rutin hasta bakımında kullanılıp kullanılmayacağını da kapsmalıdır. Bazı yayıncılar, çevrilmiş bir ölçeğin dağıtımını (ve satışlardan elde edilen kazancı) kontrol altına almak isteyebilirler (Coster ve Mancini, 2015; Erefe, 2012; ITC, 2018).

Rapor yazarken, ölçeğin, özgün bir ölçek mi (geliştirme), yoksa uyarlama mı olduğu başlıkta yansıtılmalı; ölçeğin ismini içermeli; önemliyse, kimler için geliştirildiği yer almalıdır. Örnek olarak, "... Ölçeğinin Güvenirliği ve Geçerliliği" gibi bir başlıktan (her türlü metodolojik çalışma güvenirliliği ve geçerliliğini içerir) kaçınılmalıdır (Erkuş, 2007). Örneğin bir ölçek adaptasyonu yapılmışsa "...Ölçeğinin Türk Diline Adaptasyonu", "...Ölçeğinin Türk Dilinde Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi" şeklinde bir başlık koyulabilir. Ölçeğin nasıl kullanılacağı, kimler için uygun olduğu ve nasıl puanlanacağı makalede net olarak verilmelidir.

Diğer bir husus da uyarlama çalışması yapan araştırmacının, ölçme aracının içeriğine ve diğer özelliklerine bakmadan, birebir çeviriyle başlıkta yer alan "questionnaire"ı "anket" olarak çevirmesidir. Anket, doğası gereği belirli bir psikometrik yapı değildir; pek çok demografik ve diğer değişkenler hakkında bilgi toplamaya yarayan bir araçtır, toplam puanı olmaz, teknik anlamda madde analizi-güvenirliliği ve geçerliliği de söz konusu değildir. Bu nedenle, psikolojik bir yapıyı ölçmeye yönelik olarak hazırlanmış, alt veya toplam ölçek puanları bulunan bir ölçme aracının "anket" olarak nitelenmesi doğru değildir (Erkuş, 2007).

Literatürde, uyarlama sürecine ilişkin farklı diyaframalar bulunmakla birlikte, bu makalenin içeriği ve amacına uygun olarak kültürel uyarlama sürecinin Şekil 2 ile gösterilmesi uygun bulunmuştur.

Şekil 2. Ölçekleri kültürel uyarlama süreci (Borsa et al., 2012)

*Şeklin alındığı kaynağa ek olarak bu derlemenin yazarları tarafından eklenmiştir.

KÜLTÜREL EŞDEĞERLİK

Makalenin başından itibaren kültürel öğelere atıfta bulunulmasına karşın ayrı bir başlıkta kültürel konulara özel olarak vurgu yapılmasının daha iyi olacağı düşünülmüştür. Kültür, dinamik bir yapıdır. Toplumlar arasında duygu, düşünce ve davranışların ifadesi değişkenlik gösterir. Hatta aynı toplumda bile çeşitli faktörlerin etkisiyle (örn., teknolojik gelişmeler) kültür hızlı bir değişime uğrayabilir. Bu nedenle, ölçek uyarlaması yapılırken, bu dinamik yapı göz önünde bulundurularak gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Ölçek orijinal dilinde geliştirilirken, her ne kadar geçerlik ve güvenirliliği kanıtlanmış olsa da, uyarlanan ölçekteki bazı maddelerin uyarlandığı kültürdeki geçerlik ve güvenirliliği de sorgulanmalıdır (Akbaş ve Korkmaz,

2007). Daha açık anlatmak gerekirse; yeni hedef nüfusun, kültürel geçmişi, ülkesi ve dili ölçeğin geliştirildiği kültürden farklı olduğunda, ölçeğin kültürel olarak uyarlanması gerekir. Bu uyarlama işlemi bu makalede anlatıldığı gibi çeviri, çevirinin sentezi, uzman paneli, geri-çeviri, incelemesi ve pilot uygulama ile yapılır (Jesus ve Valente, 2016).

Uyarlama süreci, içeriğe dayalı eşdeğerlik üretmeye çalışmaktadır ve herhangi bir aşamasında kültürel sorunlar ortaya çıkabilir (Coster ve Mancini, 2015). Veri analizi sonucunda, eğer çok fazla maddenin uyarlama yapılan kültürü temsil etmediği ortaya çıkarsa, bu ölçeğin o kültüre uygun olmadığı söylenebilir. Bazı davranışların sadece belli kültürlere ait olması durumunda (örn., el öpmek gibi), kültüre özgü davranışlar araştırmacılar tarafından belirlenip ölçeğe eklenmelidir. Eğer çok fazla madde çıkarılıp, çok fazla madde eklenmişse, ölçek uyarlamasından vazgeçilip kültüre özgü yeni bir ölçek geliştirilmesi tercih edilebilir (Akbaş ve Korkmaz, 2007). Örneğin, kış sporları ile ilgili sorular hiç kar yağmayan bir bölge için uygun değildir. Asansör kullanma becerisi köyde müstakil bir evde yaşayan birisi tarafından nasıl cevaplanabilir? Küvet her evde olmadığı için genel popülasyona uygun değildir.

İçeriğin tamamen denkleştirilmediği uyarlama çalışmaları çoktur (Survey Research Center, 2016). Ölçekte yer alan maddeleri anlama kolaylığı iki dil açısından eşit derecede kolay veya zor değilse ölçekten alınan puanlar aslında karşılaştırılabilir değildir ve bu puanlara bakarak bazı kararlar almak, bir araştırma sonucuna ulaşmak etik de değildir (Ægisdóttir ve ark., 2008; Erkut, 2010). Örneğin "İki litrelik bir su veya soda şişesini kaldırabilir misiz?" sorusu kültürlerarası bir şekilde geliştirilmemiştir. (a) Çoğu ülkede normal hacimdeki şişeler, 2 litrelik değil 1.5 litrelik şişelerdir. (b) Sözü geçen şişenin cam veya plastik olması kaldırma gücünü etkileyecektir. (c) Şişelerin boş veya dolu olacağı da belli değildir (Survey Research Center, 2016). İngilizce ölçek maddesinde "kaşeksi" yazan bir kelimeyi eğer sağlık çalışanları yanıtlayacak ise aynen kullanılabilir. Ancak ölçeği hasta veya yakını yanıtlayacak ise "kaşeksi" ya da basit bir çeviri ile "beden zayıflığı" değil bu durumu tanımlayan bir açıklamanın

anlaşılır bir şekilde yazılması gerekir. Uyarlamada kaşeksi ya da beden zayıflığı yazılırsa muhtemelen katılımcıların çoğu soruyu anlamadan cevap verecektir. Orijinal ölçeğin geliştirildiği hedef gruptan çok farklı bir gruba uygulama yapılırsa, (örneğin lisans eğitimi almamış bireylerde geliştirilmişse) "Yaşıtlarınızla karşılaştırıldığında, ne sıklıkta sosyal faaliyetlere katılırsınız" sorusuna, bir akademisyenin verdiği cevap kıyaslanabilir olmayacaktır. En azından bu soruya; iş veya görev nedenlerinden çok, keyfi/sosyal anlamda cevap verilmesi gerektiği not edilmelidir (Scholz, 2011). Eğitim, cinsiyet, yaş gibi uygun hedef kitlede geçerliliği sınımayan ölçüm araçları için önemli bir bias söz konusu olacaktır. Diğer bir nokta da örnekleme tamamlamayı kolaylaştırdığı için ölçeğin öğrenciler üzerinde sınımasıdır. Bu durumda da elde edilen sonuçlar tüm toplumu yansıtmayacaktır, çünkü üniversite öğrencileri gibi gruplar toplumun genelinden daha eğitilmiş olabilmektedirler (Ægisdóttir ve ark., 2008). Bir belge, günlük etkinliklere ya da çeviri kültüründe yaygın olmayan nesne ve aletlerin kullanımına atıfta buluyorsa hedef grupta anlaşılabilir. Örneğin, çocukların gelişimsel değerlendirmesi için çeviri kültürüne uygun olmayan oyuncakların kullanımını içeren sorular yer alıyorsa, çocukların bu oyuncaklarla sergiledikleri performanslar ölçeğin orijinal kültüründeki çocukların performanslarıyla karşılaştırılmamalıdır. Başka bir deyişle, çevrilmiş ölçek aynı kabiliyeti ölçmeyecektir (Coster ve Mancini, 2015).

Ölçüm birimleri de ülkeler arasında farklılık gösterir ve uyarlama gerektirebilir. Farklı kültürel gruplar arasında metrik eşdeğerlik yapılmadan puanların karşılaştırılması hatalı sonuçlar verir. Örneğin uzunluk ve sıcaklık ölçüm birimleri değişkenlik gösterebilir. Bu noktada dikkat çeken bir örnek mesafenin kilometre ve mil ile ölçülmesidir. Örneğin, 100 yard 91.4 metre anlamına gelir. Burada ölçümün aynı birime dönüştürülmeden kültürler arası karşılaştırması mümkün değildir (He ve van de Vijver, 2012).

Hükümet politikaları ve yasalar arasındaki yapısal farklılıklar için de uyum gerekebilir. Örneğin sorulan konu, hedef grubun ülkesinde suç sayılabilir. Para birimini içeren sorular da uyum zorluklarını arttırabilir,

farklı döviz kurları ve satın alma gücündeki farklılıklar nedeniyle doğrudan dönüşüm genellikle anlamlı değildir. Asgari ücretin orijinal kültürde satın alma gücü, hedef gruptan farklı olabilir. Ekonomi ile ilgili bazı sorular, ortalama gelirin her ülkede farklı olması nedeniyle eşdeğer cevap vermeyi olanaksız kılar (Survey Research Center, 2016).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu yazıda farklı bir dilde geliştirilen ölçekleri Türkçe'ye uyarlarken dil çevirisi ve kültürel uyarlamanın adımları anlatılmıştır. Çok sayıda makalenin yanı sıra DSÖ ve ITC gibi referans rehberlerin önerileri son olarak dil

ve kültür uyarlamasına tüm özen gösterilse bile, psikometrik ölçüm aşamasında örneklem sayısı, kullanılan istatistiksel analizler veya özensiz veri toplama gibi aşamalara gereken özen gösterilmediğinde uyarlama çalışması başarısızlıkla sonuçlanabilir. Örneğin veriyi toplayanların iyi eğitilmemesi, ölçek çok uzun olduğu için katılımcıların sıkılması ve özensiz yanıt vermesi, ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarabilecek genişlikte bir örnek büyüklüğü alınmaması sonuçları olumsuz etkileyecektir. Örneklemin 200'den az olmasının psikometrik yapıyı ortaya çıkarmak için yeterli olmayabileceği, bir testin faktör yapısını ortaya çıkarmak için 300 ün, ideal olarak 500'ün üzerinde örnek alınması gerektiği vurgulanmaktadır (ITC, 2018).

Kaynaklar

- Ægisdóttir, S., Gerstein, L. H., & Çınarbas, D. C. (2008). Methodological issues in cross-cultural counseling research: Equivalence, bias, and translations. *The Counseling Psychologist*, 36(2), 188–219.
- Akbaş, G. ve Korkmaz, L. (2007). Ölçek uyarlaması (Adaptasyon). *Türk Psikoloji Bülteni*, 13(40), 15–16.
- Aksayan, S. ve Gözüm, S. (2002). Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber I: Ölçek uyarlama aşamaları ve dil uyarlaması. *Hemşirelik Araştırma Dergisi*, 4(1), 9–14.
- Arafat, S. M. Y., Chowdhury, H. Z. R., Qusar, M. M. A. S., & Hafez, M. A. (2016). Cross-cultural adaptation and psychometric validation of research instruments: A methodological review. *Journal of Behavioral Health*, 5(3), 129–136.
- Beaton, D., Bombardier, C., Guillemin, F., & Ferraz, M. B. (2007). Recommendations for the Cross-Cultural Adaptation of the DASH & Quick DASH Outcome Measures. *Institute for Work & Health*, 1–45.
- Borsa, J. C., Damásio, B. F., & Bandeira, D. R. (2012). Cross-Cultural adaptation and validation of psychological instruments: Some considerations. *Paidéia*, 22(53), 423–432.
- Coster, W. J., & Mancini, M. C. (2015). Recommendations for translation and cross-cultural adaptation of instruments for occupational therapy research and practice. *Revista de Terapia Ocupacional da Universidade de São Paulo*, 26(1), 50–57.
- Dorer, B. (2012). *ESS round 6 translation guidelines*. Mannheim, DE: European Social Survey.
- Erefe, İ. (2012). Veri toplama araçlarının niteliği. İ Erefe (Ed.), *Hemşirelikte araştırma ilke süreç ve yöntemleri* içinde (s. 169–187). Ankara: Odak Ofset.
- Erkuş, A. (2007). Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında karşılaşılan sorunlar. *Türk Psikoloji Bülteni*, 13(40), 17–25.
- Erkut, S. (2010). Developing multiple language versions of instruments for intercultural research. *Child Development Perspectives*, 4(1), 19–24. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1750-8606.2009.00111.x>
- Esin, M. N. (2014). Veri toplama yöntem ve araçları & veri toplama araçlarının güvenilirlik ve geçerliği. S. Erdoğan, N. Nahcivan ve M. N. Esin (Ed.), *Hemşirelikte araştırma: Süreç, uygulama ve kritik* içinde (s.169–192). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- He, J., & van de Vijver, F. (2012). Bias and equivalence in cross-cultural research. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(2), 1–19.
- International Test Commission (ITN). (2018). Guidelines for translating and adapting tests. *International Journal of Testing*, 18(2), 101–134. <http://dx.doi.org/10.1080/15305058.2017.1398166>.
- Jesus, L. M. T., & Valente, A. R. (2016). *Cross-cultural adaptation of health assessment instruments*. Retrieved from <http://sweet.ua.pt/lmtj/lmtj/JesusValente2016.pdf>
- Nilsson, J., Gardulf, A., & Lepp, M. (2016). Process of translation and adaptation of the Nurse Professional Competence (NPC) Scale. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(1), 100–103.
- Scholz, D. B. U. E. (2011). Questionnaire translation in cross-national survey research. On the types and value of annotations. *Methoden Daten Analysen*, 5(2), 157–179.
- Survey Research Center. (2016). *Guidelines for best practice in cross-cultural surveys*. Michigan, MI: Institute for Social Research, University of Michigan.
- World Health Organization (WHO). (2017). *Process of translation and adaptation of instruments*. Retrieved from http://www.who.int/substance_abuse/research_tools/translation/en/
- Yasir, A. S. M. (2016). Cross cultural adaptation & psychometric validation of instruments: Step-wise description. *International Journal of Psychiatry*, 1(1), 1–4.